

Suuren sienen kutsu: Suhteessaolo kokonaan toisenlaiseen

Teemu Pauha

Artikkeli tarkastelee ihmisen ja sienen välistä suhdetta posthumanistisen autoetnografian näkökulmasta. Tavoitteena on ymmärtää sienen herättämiä voimakkaita tunteita ja sitä, miksi sienet koetaan usein poikkeuksellisen vetoavina tai "hullaannuttavina". Artikkelin aineistona käytetään sieniretkiltä ja muista sieniin liittyvistä kohtaamisista kirjoitettua kenttäpäiväkirjaa sekä sieniin liittyviä media-aineistoja.

Tutkimuksen keskeinen väite on, että sieniin liittyvillä lumoutumisen ja kammon tunteilla on yhteys pyhään uskontotieteellisenä käsitteenä. Sienen pyhyys muotoutuu ihmisen ja sienen välisessä suhteessa kolmen osatekijän kautta: (1) sieni ilmentää rationaliteettia, joka on ihmismielelle perustavanlaatuisen vieras; sieni on kumma (uncanny); (2) vieras rationaliteetti saa sienet käyttäytymään tavalla, joka ei taivu ihmisen tahtoon tai odotuksiin, minkä vuoksi sieni on ennustamaton ja hallitsematon; sekä (3) ihmisen on herkistytävä havaitsemaan sienten vieras rationaliteetti.

Artikkeli ehdottaa, että pyhyys tulisi ymmärtää relationaalisena ja emergenttinä ilmiönä, jonka muotoutumisessa sekä kohteen että ihmisen toimijuus on olennaista. Ihmisen roolia tässä prosessissa tulisi "pyhittämisen" sijasta kuvata esimerkiksi "avautumisena" tai "virittäytymisenä" kohteen omalle erityislaadulle. Artikkelin havainnot voi sienten ohella soveltaa myös muihin konteksteihin, joissa ihminen solmii suhteita ei-inhimillisiin älykkäisiin toimijoihin, kuten jumaliin.

Johdanto

Olen intohimoinen sienestäjä, ja vietän joka syksy huomattavan osan vapaa-ajastani sienimetsällä. Sienihulluuteni ei johdu siitä, että erityisesti rakastaisin sieniruokia. Itse asiassa minulla on verrattain vähän todella mieluisia sienireseptejä. Sienet eivät ole minulle ensisijaisesti ruoka-aine (ks. Anteby & Shani 2025, 8) – tai ainakin suhteeni niihin on toisenlainen kuin mihinkään muuhun ruoka-aineeseen.

Viehtymykseni sienestämiseen kumpuaa osin siitä, että sienestys antaa minulle hyvän tekosyyntä harhailla metsässä päämäärättömästi (ks. Fine 1998, 35). Olen kai omaksunut niin syvällisesti kapitalistisen tehokkuusajattelun, että metsässä kuljeskelu ilman sen kummempaa syytä tuntuisi turhan tuottamattomalta. Toisaalta huomaan saavani sienestyksestä samanlaista nautintoa kuin lapseni saavat aarteenetsintäleikeistä tai hyvät ystäväni saavat metsästyksestä (ks. Anteby & Shani 2025, 6, 8). Ymmärrän hyvin metsästyksen viehätysten, mutta en usko pystyväni itse ampumaan eläintä. Sienestys tarjoaa vähemmän verisen vaihtoehdon.¹

¹ Sienestyksen ja metsästyksen välinen yhteys esiintyy myös eräiden suomalaisten sienikirjojen nimissä, ks. *Sienenmetsästystä* (Kosonen 2015) ja *Metsästä sieninä* (Lahti 2016).

Sienissä on kuitenkin jotain muutakin. Metsässä voisi kuljeskella myös vaikkapa kasveja keräilemässä, mutta se ei olisi lainkaan sama asia. Sienissä on jotain erityistä. Ne kiehtovat minua jollain hankalasti sanallistettavalla tavalla. Juuri tämä vaikeasti sanallistettava ”jokin” tekee sienisuhteesta hedelmällisen kohteen uskontotieteelliselle analyysille.

Moni muukin tuntee sieniin kummallista vetoa, jota on hankala selittää edes itselle. Tästä kertoo esimerkiksi se, kuinka yleisesti sienestyksestä puhutaan ”hulluutena”. Google-haku hakusanalla ”sienihulluus” tuottaa noin 3000 osumaa. Hakusanalla ”marjahulluus” osumia on vain kolmannes tästä, hakusanalla ”kalahulluus” (tai ”kalastushulluus”) selvästi alle sata. ”Metsästyshulluus” on käsitteenä käytännössä tuntematon ja mainitaan vain muutamalla yksittäisellä keskustelupalstalla.²

Otsikolla ”Sienihulluus” kolumnin kirjoittanut Anu Vävilä (2021) toteaa laillani, ettei sienestystä välttämättä motivoi ravinnonsaanti vaan jokin aivan muu:

Kukaan ei tiedä mitä kaikilla niillä sienillä tehdään, mutta lisää on saatava. - - Sienihulluus ei katso ikää tai sukupuolta. Se näyttää iskevän myös niihin, jotka eivät edes pidä sienistä. Näin kävi meillekin. Perheessämme kaksi kolmesta syö sieniä, esikoinen ja minä. Suurimmaksi sienihulluksi viimesyksyisellä metsäretkellä paljastui kuitenkin kuopus, joka ei olisi malttanut millään lopettaa suppilovahveroiden keräämistä, vaikka ei pane niistä yhtäkään suuhunsa.

Yritän tässä artikkelissa ymmärtää sienten kummallista lumovoimaa autoetnografian keinoin. Autoetnografia on tutkimusote, jossa tutkija tutkii omaa tapaansa olla suhteessa (esimerkiksi toisiin eliöihin, ympäröivään kulttuuriin tai vallitsevaan poliittiseen järjestelmään) (Allen-Colinson 2013; Kouri 2017, 38). Niin sanotun posthumanismin hengessä pyrin välttämään oman toimijuuteni asettamisen etusijalle ja näkemään sen sijaan sienet yhtä aktiivisena suhteen osapuolena kuin itseni.

Hieman yllättäen tästä tuli myös tutkimus pyhydestä. Oma sienisuhteeni avautui minulle uudella tavalla, kun oivalsin, miten osuvasti Rudolf Otton (1926) klassinen pyhyden määritelmä sopii siihen. Sienet ovat minulle ”*mysterium tremendum et fascinans*”. Sienet kiehtovat minua ja samalla hieman kammoan niitä. En koe tässä ristiriitaa – päinvastoin, lumoutumiseni sieniin kumpuaa suurelta osin niiden häiritsevistä vieraudesta.

Ehdotan tässä artikkelissa, että ”sienten pyhyyteen” virittäytynyt ihmismieli havaitsee sienessä vieraan älyn. Sienten toiminta ilmentää rationaliteettia, joka poikkeaa selvästi inhimillisestä rationaliteetista. Sienet ovat Rudolf Otton (1926, 33) sanoja mukaillen ”kokonaan toisenlaisia” (*ganz andere*). Sienisuhteen ymmärtäminen voi täten avata näkökulmia myös muihin suhteisiin, joita ihmiset solmivat perustavanlaatuisesti vieraisiin älykkäisiin toimijoihin. Väitänkin, että sanan ”sieni” voisi johtopäätöksissäni monella kohtaa korvata esimerkiksi sanalla ”enkeli”, ”luonnonhenki” tai ”jumala”.

² Haut tehty 14.11.2025.

Posthumanismi sienten ja uskonnon tutkimuksessa

Sijoitan oman tutkimukseni posthumanistisen autoetnografian perinteeseen (ks. esim. Warfield 2019; Wilde 2020). Termi ”posthumanismi” viittaa viimeaikaisessa humanistisessa ja yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa voimistuneeseen pyrkimykseen siirtää ihminen pois tutkimuksen keskiöstä (ks. esim. Braidotti 2013). Siinä missä humanistisen tutkimuksen valtavirta on tarkastellut kulttuuria ensi sijassa inhimillisenä luomuksena, posthumanismi korostaa inhimillisten ja ei-inhimillisten toimijoiden keskinäisiä vuorovaikutussuhteita.

Eksplisiittisesti posthumanistinen tutkimus on uskontotieteessä ollut toistaiseksi vähäistä (ks. kuitenkin Simmons 2020; Enstedt & Moberg 2023; von Stuckrad 2023; Bianco 2024). Eräitä posthumanismille ominaisia ajatuksia (esimerkiksi monilajisuudesta) on kuitenkin hyödynnetty muun muassa kriittisessä eläintutkimuksessa, jota suomalaiset uskonnontutkijat ovat viime vuosina tehneet (ks. esim. Hannola 2024). Kansainvälisestikin nouseva trendi on materiaalinen uskonnontutkimus (ks. esim. Bergholm & Hämäläinen 2020; Morgan 2021), jonka keskeisenä lähtökohtana on toimijuus, jota esineillä, fyysisillä paikoilla ja aineella yleensä on suhteessa uskuntoon. Uskonnolliset esineet ja paikat eivät ole vain uskonnonharjoituksen passiivista rekvisiittaa, vaan aktiivisesti mahdollistavat ja rajoittavat muotoja, joita uskonto voi ottaa.

Keräsin aineistoa tätä tutkimusta varten syksyllä 2025. Lämpimien ja sateisten säiden ansiosta sienikausi jatkui pitkään, ja aineistoa kertyi lopulta elokuusta marraskuuhun. Aineistoni tärkein osa on kenttäpäiväkirja, jota kirjoitin käydessäni sieniretkellä, mutta myös muista sieniin liittyvistä kokemuksista. Muistelin myös merkittäviä sieniin liittyviä kokemuksia (epifanioita; Ellis, Adams & Bochner 2011, 275) aiemmasta elämästäni ja kirjasin niitä ylös niin yksityiskohdallisesti kuin pystyin.

Vaikka kenttäpäiväkirjassani on merkintöjä myös sieniin liittyvistä keskusteluista ja mediasisällöistä, tärkeimpinä ”keskustelukumppaneinani” tutkimuksen aikana eivät olleet toiset ihmiset, eikä aineistoni esimerkiksi sisällä ainuttakaan varsinaista haastattelua. Aineistoni valtaosa on muodostunut kuljeskellessani luonnossa joko itsekseni tai (usein nukkuvan) lapsen kanssa. Vaikka kävin muutamaan otteeseen sienestämässä myös yhdessä muiden ihmisten kanssa, huomasin näillä retkillä jääväni etäämmälle itse sienistä. Puhuin kyllä ihmisseuralaiseni kanssa sienistä, mutta sienet olivat pelkästään keskustelumme kohde – eivät vuorovaikutussuhteen osapuoli. Ollessani metsässä omin päin olin paremmin läsnä tutkimukseni kannalta tärkeimmissä kohtaamisissa inhimillisen ja ei-inhimillisen välillä.

Artikkelini ei ole ensimmäinen posthumanistinen analyysi sienistä tai sienestämisestä. Päinvastoin, sienistä on tullut siinä määrin keskeinen osa posthumanistista diskurssia, että eräät kirjoittajat ovat puhuneet suoranaisesti ”sienikäännteestä” (*fungus turn*; ks. Mackey & Sendur 2024). Suuri osa käänteen piiriin tulevasta tutkimuksesta ei kuitenkaan varsinaisesti tutki sieniä vaan etsii sienten käyttäytymisestä ja toiminnasta metaforia, joiden avulla ymmärtää jotain muuta ilmiötä (ks. esim. Sadler & Cohen Shabot 2025).

Sieniin itseensä kohdistuvista posthumanistisista tutkimuksista epäilemättä nimekkäin on Anna Tsingin (2015) etnografia tuoksuvalmuskan kulkeutumisesta Yhdysvaltain ja Suomen metsistä itäaasialaisiin ruokapöytiin. Tuoksuvalmuska menestyy ihmisen rajusti muokkaamissa ympäristöissä, ja se edustaa siksi Tsingille elämän jatkumista kapitalismin jälkeensä jätämässä raunioissa.

Lähempänä oman tutkimukseni fokuksia on Riki Antebyn ja Liron Shanin (2025) artikkeli tunteista, joita nousee sienten kasvattajien ja sienestäjien suhteissa sieniin. Artikkelin on monella tapaa olennainen oman tutkimukseni kannalta, ja hyödynnän sen tuloksia toistuvasti myöhemmillä sivuilla.

Yllättävä kytkös pyhyteen

Autoetnografia on viime aikoina yleistynyt suomalaisen uskontotieteen tutkimusmenetelmänä, ja sitä on sovellettu muun muassa shamanismin ja saaristolaisten muistitiedon tutkimuksessa (Kouri 2017; Metsähinen & Kouri 2023; Pyykkönen 2024). Oma autoetnografinen prosessini noudatti pitkälti Carolyn Ellisin, Tony E. Adamsin ja Arthur P. Bochnerin (2011) esittämiä suuntaviivoja. Vaikka tein kenttämuistiinpanoja yleisesti sieniin liittyvistä kokemuksistani, huomasin, että huomioni kiinnittyi luonnostaan joihinkin aineistoni sisältöihin. Tietyt kokemukset tuntuivat nousevan esiin ja kiteyttävän erityisen paljon sienisuhteeni kannalta keskeisiä merkityksiä. Ellisin, Adamsin ja Bochnerin (2011, 275) termistöllä kyse oli epifanioista.

Kiinnitin aineistoni analyysissä erityistä huomiota epifanioihin. Kirjoitin epifanioista mahdollisimman yksityiskohtaisia tai ”tiheitä” (Ellis, Adams & Bochner 2011, 277) kuvauksia. Kirjoittaessani pyrin pureutumaan syvälle siihen, mitä kokemuksessa oikeastaan tapahtui, ja mikä sen viesti minulle on (Adams, Ellis & Jones 2015, 73). Samalla peilasin omaa kokemustani muiden kuvaamiin sienikokemuksiin ja tutkimuskirjallisuuden tarjoamiin teoreettisiin näkökulmiin (Ellis, Adams & Bochner 2011, 276).

Kirjoitin kenttäjaksoni aikana toiseen aihepiiriin liittyvää artikkelia, jossa pyhyys oli keskeinen käsite. Pyhyteen liittyvä tutkimuskirjallisuus oli mieleni pinnalla, ja yllätyksenä itsellenikin totesin yhtymäkohtia sen ja sieniin liittyvän autoetnografisen aineiston välillä. Pyhyden näkökulma sieniin avautui, kun totesin Rudolf Otton (1926) klassisen määritelmän pyhästä ”pelottavana ja kiehtovana mysteerinä” kuvaavan osuvasti sitä, millaisina sienet kenttäpäiväkirjani sivuilla näyttäytyivät.

Sienet eittämättä kiehtovat minua – enhän muuten olisi edes harkinnut tekeväni tutkimusta niistä. Samalla sienissä on kuitenkin myös jotain uhkaavaa, häiritsevää tai levottomuutta herättävää. Kyse on osittain sienimyrkytyksen riskistä, joka häilyy aina sienestyksen taustalla. Myrkytyksen riski on kuitenkin vain yksi osa sienten synnyttämää epämukavuuden tunnetta. Sienet vaikuttavat eräällä tavalla kuin ulkoavaruuden muukalaisilta. Ne muodostavat monimutkaisia geometrisia kuvioita, ilmaantuvat suurin joukoin kuin tyhjistä ja käyttäytyvät muutenkin tavoilla, joissa ihminen voi nähdä älykäästä toimijuutta. Sienillä tuntuu olevan jokin suunnitelma, joka ei kuitenkaan avaudu ihmiselle ja joka ei palvele inhimillisiä motivaatioita.

Aiemman tutkimuksen läpikäyminen osoitti, että sienten kaksoisluonne yhtäältä houkuttelevina ja toisaalta kammottavina on inhimillistä sienisuhdetta laajemminkin kuvaava ilmiö. Etnomykologian kiistattomassa klassikkotutkimuksessa Valentina ja Gordon Wasson (1957) totesivat, että sienet herättävät voimakkaita tunteita ympäri maailmaa, mutta niihin kohdistuvat tunteet ovat korostuneen kaksijakoisia: Mykofiliset kulttuurit pitävät sieniä arvossa ja suhtautuvat niihin lähtökohtaisen positiivisesti. Mykofobisissa kulttuureissa lähtökohtainen suhtautuminen puolestaan on torjuva ja kammoksuva.

Wassonit (1957, 144) itse selittävät mykofobian ja mykofilian juuria uskonnollisilla käsityksillä sienten erityislaatuudesta voimasta. He ehdottavat, että alkuperäiset uskomukset sienten voimasta ovat unohtuneet, jolloin pyhän kahdesta puolesta vallalle on jäänyt vain toinen – kulttuurista riippuen joko houkutus tai kammo.³ Gary Alan Fine (1998, 41–43; oma käännös) mainitsee eksplisiittisesti sienestyksen uskonnolliset ulottuvuudet ja jakaa muun muassa seuraavan sitaatin sieniharrastaja Samuel Rosenilta:

Yhtäkkiä [sienestys] sai minut ajattelemaan hasidijuutalaista isoisääni ja hänen mystistä uskoaan kabbalaan. Sattumalta kabbalassa mainitaan myös ”tuhoava enkeli”. Tämä sai minut pohtimaan kauneuden ja tappavan myrkyin yhdistelmää Tuhoavassa enkelissä [valkokärpässiensessä]. Sienissä on todellakin jotain mystistä. Kätkeytyykö sieniin jokin salaisuus, josta ihminen voi oppia – tai josta hän on menneisyydessä oppinut?

Sieniin liittyvä erityislaatuinen tunnelataus on todettu myös uudemmissa etnografisissa tutkimuksissa. Edellä mainittu Anna Tsing (2010) on kirjoittanut sienten rakastamisesta, Riki Anteby ja Liron Shani (2025) puolestaan sienten ”lumosta” ja ”sienikuumeesta”.

Tutkijat ovat kiinnittäneet paljon huomiota sieniin liittyviin lämpimiin, innostuneisiin ja rakkaudellisiin tunteisiin. Värisyttäviä ja pelonsekaisia tunteita on Wassonien (1957) mykofobiakirjoitusten jälkeen pohdittu selvästi vähemmän, mutta joitain mainintoja niistäkin on alan kirjallisuudessa. Anteby ja Shani (2025, 9) huomauttavat, että osa sienten viehätyksestä kumpuaa niiden tuntemattomuudesta ja niihin liittyvistä varoituksista tai kielloista. Patricia Kaishian ja Hasmik Djoulakian (2020, 9) ovat puolestaan todenneet, että ihmiset jäsentävät luontoa eläin–kasvi-dikotomian kautta, ja koska sienet eivät sovi siihen, niitä on yleisesti pidetty ”friikkeinä, ällöttävinä ja outoina”. Kaishian ja Djoulakian (2020, 10) havainnollistavat yleistä sienikammositeeraamalla Emily Dickinsonin runoa, jossa sienet kuvataan luonnon Juudas Iskariotina ja ”aktiivisena, pahantahtoisena uhkana pyhälle paikalle”.

Todettuani yhteyden sienten ja pyhän välillä aloin pohtia tarkemmin, mistä sienten ”pelottava ja kiehtova mysteeri” syntyy. Aineiston analyysin myötä aloin jäsentää sienisuhteeni dynamiikkaa kolmen keskeisen osatekijän avulla:

- 1) Sienet ilmentävät rationaliteettia, joka on ihmismielelle perustavanlaatuisen vieras. Sieni on kumma (*uncanny*).
- 2) Vieras rationaliteetti saa sienet käyttäytymään tavalla, joka ei taivu ihmisen tahtoon tai odotuksiin. Sieni on ennustamaton ja hallitsematon (*uncontrollable*).
- 3) Ihmisen täytyy herkistyä huomaamaan sienten vieras rationaliteetti. Sientä pitää yrittää ymmärtää huomatakseen, ettei pysty siihen.

Käyn osatekijät yksityiskohtaisemmin läpi kolmessa seuraavassa alaluvussa. Ennen sitä haluan kuitenkin tehdä muutaman terminologisen tarkennuksen.

³ ”The religious and mythological and erotic associations of the mushrooms would explain - - the dichotomy between mycophobic and mycophilic peoples. Things that involve man’s deepest emotions are viewed by him through a *mana* of supernatural potency. That which is tabu is both feared and loved, unclean and holy, shunned and worshipped. As the old beliefs slowly faded away, each cultural community, no longer able to maintain alive the balanced tensions of the original involvement, clung to one face or the other of the primitive emotions, either rejecting the mushroom world or embracing the strange growths with a quasi-erotic devotion.”

Hapuilen tässä tekstissä tapoja kuvata kokemuksia, jotka pakenevat käsitteellistämistä. ”Lumo”, ”pyhä” ja ”kumma” tavoittavat kukin jotain olennaista, ja siksi käytän niitä kaikkia. Käsitteet linkittyvät toisiinsa, mutta kullakin niistä on oma erityinen painotuksensa.

”Lumo” (*enchantment*) on ihmetystä, jota ihminen kokee kohdatessaan jotain, mikä vangitsee hänen huomionsa, haastaa hänen käsityskykynsä ja katkaisee arjen itsestäänselvyyksien virran (Bennett 2001, 5; Utriainen 2017; Anteby & Shani 2025, 7). Lumo on tunne, jota ei-inhimillinen toimijuus herättää ihmisessä (Bennett 2001, 174). Ei-inhimillisinä toimijoina myös sienet lumoavat (Anteby & Shani 2025, 7). Anteby ja Shani (2025, 6) kuvaavat sienten herättämää lumoa ”viehtymykseksi tuntemattomaan, joka on vaarallista mutta samalla huokuu sadunomaista taikaa”. Lumo tavoittaa käsitteenä parhaimmin ne tunteet, joita itse koen suhteessa sieniin. En kuitenkaan ole halunnut käyttää lumoa yksinomaisena tai edes pääkäsitteenäni (vrt. Anteby & Shani 2025), koska se suuntaisi huomion liikaa minuun ja minun tunteisiini.

Kumma (*uncanny*) ei viittaa ensisijaisesti kokemukseen vaan siihen tapaan, jolla sieni asettuu maailmaan ihmisen kategorioiden ulottumattomiin. Lumon tavoin myös kummaan liittyy kokemus arkijärjen ylittävyydestä (Honkasalo 2017), mutta kumman merkitysvivahteet ovat lumoon verrattuna selvästi synkempiä ja pahaenteisempiä. Jos lumo tulee merkityksellisesti lähelle Otton käsitteen ”pyhä” *fascinans*-puolta, kumma on sukua *tremendumille*. Ei-inhimillisen toimijuuden keskeinen teoreetikko Jane Bennett (2001, 5) on liittänyt lumon ja kumman toisiinsa toteamalla, että lumo on yleisesti ottaen miellyttävä tunne, mutta siihen liittyy kumma pohjavire, joka aiheutuu oman psykologisen normaalityylin hetkellisestä järkkymisestä.

Siinä missä ”lumo” kuvaa käsitteenä omia tuntemuksiani ja ”kumma” puolestaan sieniä, ”pyhä” kuvaa suhdetta. Aiemmat pyhän teorit ovat yleensä katsoneet pyhän olevan joko kohteessa (esimerkiksi esineessä tai paikassa) itsessään tai syntyvän ihmisen toiminnan tuloksena (Farouk-Alli 2002). Oma näkemykseni asettuu nähdessä kahden käsityksen väliin. Pyhä ei ole yksinomaan kohteessa eikä pelkästään ihmisen toiminnassa, vaan emergentti ilmiö, joka kasvaa kohtaamisesta.

Sienten kummallisuus

Uskonnontutkijat ovat pitkään olleet tietoisia kategoriapoikkeamien eli anomalioiden roolista uskonnossa. Mary Douglas (1966) kuvaa klassisessa teoksessaan kulttuuria järjestelmänä, joka jäsentää inhimillistä maailmaa luokittelemalla sen ilmiöitä toisistaan erotettuihin kategorioihin. Kun jokin ilmiö ei sovi kategorioihin, se horjuttaa koko järjestelmän koettua eheyttä. Kulttuurit kehittävät erilaisia tapoja hallita kategoriapoikkeamista johtuvaa uhkaa. Yksi yleinen tapa on tehdä kategoriapoikkeamasta tabu, jonka kanssa saa olla tekemisissä vain tarkasti määriteltyjen rituaalisten käytäntöjen puitteissa.

Anomalioiden keskeiseen rooliin on sittemmin kiinnitetty huomiota esimerkiksi kognitiivisen uskontotieteen piirissä. Scott Atranin ja Ara Norenzayanin (2004, 720–721) mukaan uskomusolennoille on ominaista, että ne eivät sovi inhimilliselle ajattelulle perustavanlaatuisiin henkilön, eläimen, kasvin ja elottoman aineen kategorioihin. Käytännössä kaikilla muilla paitsi vakavasta aivovauriosta kärsivillä ihmisillä on tiettyjä luontaisia oletuksia mainittujen neljän peruskategorian ominaisuuksista: eläimet ja ihmiset liikkuvat itsenäisesti, ihmiset ohjaavat toimintaansa asettamalla itselleen päämääriä ja niin edelleen. Uskomusolioiden ominaisuudet ei-

vät vastaa mihinkään kategoriaan liittyviä oletuksia, vaan oliolla joko on kategoriaan kuulumattomia ominaisuuksia (esimerkkinä patsas, joka itkee) tai siltä puuttuu kategorian keskeisiä piirteitä (esimerkkinä ihminen, joka ei tarvitse ruokaa).

Atranin ja Norenzayanin (2004, 721) erittelemissä olemisen yleisissä kategorioissa sienet so-pivat parhaimmin kasvien luokkaan. Biologit luokittelivatkin sienet osaksi kasvikuntaa aina 1900-luvun jälkipuoliskolle asti (Leedale 1974). Sittemmin on todettu, että sienet ovat biologi-
sesti läheisempää sukua eläimille kuin kasvikunnalle (Baldauf & Palmer 1993). Eräillä sienillä onkin ominaisuuksia, jotka Atranin ja Norenzayanin (2004, 721) mallissa kuuluvat eläimille tai jopa ihmisille. Limasienet esimerkiksi pystyvät liikkumaan omin voimin (Sheldrake 2024). Eräät sienet rakentavat ansoja, joita käyttävät hyönteisten pyydystämiseen ravinnoksi (Tsing 2010, 191).

Silloinkin kun sienet eivät limasienten tavoin liiku yhdestä paikasta toiseen, ne ovat selvästi kasveja vikkeliäliikkeisempiä. Minua on aina hämmästyttänyt, kuinka tyhjälle sammalmättäälle voi kirjaimellisesti yhdessä yössä ilmestyä itiöemä, joka sulaa mustaksi mössöksi vain muutamassa päivässä (ks. Anteby & Shani 2025, 14). Kuinka niin monimutkaiset rakenteet voivat syntyä ja muuttaa muotoaan niin nopeasti? Sienten riipeys on helppo nähdä aktiivisena toimijuu-
tena, mikä heijastuu myös yleisiin tapoihin puhua sienistä. Gary Alan Fine (1998, 80–87; ks. Anteby & Shani 2025, 6) on listannut lukuisia esimerkkejä, joissa sienet esiintyvät jopa ihmis-
mäisinä toimijoina. Muistan itsekin puhuneeni sienten tavasta ”paeta” etsijöitään tai ”piiloutua” näiltä (ks. Fine 1998, 84).

Sienet eivät asetu siististi kasvien ja eläinten kaltaisiin peruskategorioihin, joiden avulla ihmi-
set jäsentävät maailmaa (ks. Kaishian & Djoulakian 2020, 9). Väitän kuitenkin, ettei sienten yh-
tääikainen kiehtovuus ja kammottavuus liity ensi sijassa niiden anomaalisuuteen. Olennaisem-
paa on se, että sienet ovat yhtä aikaa tuttuja ja perustavanlaatuisella tavalla vieraita.

Sigmund Freudin tunnetun esseen nimi ”Das Unheimliche” olisi kirjaimellisesti käännet-
tynä ”epäkotoisa”, mutta englanniksi on yleisimmin käytetty käännöstä ”uncanny” ja suo-
meksi ”kumma” (Honkasalo 2020) tai ”outo” (Lindberg 2017). Freud (1919, 241) viittaa ”epä-
kotoisuudella” kammon tunteeseen, joka syntyy tuttuuden ja vierauden yhtäaikaisuus-
desta; ”epäkotoiset” asiat ovat läpikotaisin tuttuja, mutta ne muuttuvat vieraiksi ja pelottaviksi,
kun ne torjutaan pois tietoisuudesta. Freud mainitsee kirjallisuudessa esiintyvät kaksoisolen-
not tyyppiesimerkkeinä tällaisen pelon kohteista. Freudin jälkeen termiä on käytetty erityisesti
ihmismäisiin robotteihin ja virtuaalisiin ihmishahmoihin liittyvissä tutkimuksissa. Erityisen
paljon keskustelua on herättänyt ”outona laaksona” (*uncanny valley*) tunnettu ilmiö; vaikka
voisi olettaa, että robotit ja virtuaalihahmot koetaan sitä miellyttävämpinä, mitä ihmismäisem-
piä ne ovat, juuri ennen täyden ihmisenkaltaisuuden rajaa on ”outo laakso”, jossa koettu miel-
lyttävyys romahtaa (Mori, MacDorman & Kageki 2012). ”Melkein ihmisen kaltaisissa” robo-
teissa on jotain karmaisevaa, minkä vuoksi ne ovat selvästi vähemmän pidettyjä kuin yhtäältä
aidot ihmiset ja toisaalta selvästi konemaisemmat robotit.

Kumma on jotain, mikä vaikuttaa ensisilmäyksellä tutulta, mutta jossa lähemmin tarkasteltuna
on jokin *pielessä* – tai Marja-Liisa Honkasalon (2020, 16) sanoin ”jotakin sellaista, missä taval-
linen ja kotoinen muuttuu äkkiä kammottavaksi”. Honkasalon määritelmä tavoittaa jotain olen-
naista sienten suhteesta ihmiseen. Sienet ovat syksyisin jokapäiväinen näky arjen eri aree-
noilla: metsissä, puistoissa ja leikkikenttien laitamilla. Ne ovat osa arjen tavanomaista taustaa,

jonka ohi on helppo kulkea kiinnittämättä siihen mitään huomiota. Mitä enemmän sieniin kiinnittää huomiota ja tutustuu, sitä vieraammiksi ne kuitenkin käyvät.

Olen jo vuosien ajan tavannut kertoa ystäväilleni, kuinka ”kuulen suuren sienen kutsun”, kun syksyllä aavistelen sienikauden olevan aluillaan. Vaikka lause on huumoria, siinä on vakava ydin, joka kuvastaa suhdettani sieniin. Syksyisille nurmikoille tai sammalmättäille ilmaantuvat itiöemät eivät ole ”sieniä” yhtään enempää kuin käsi tai jalka on ”ihminen”. Yksittäiset itiöemät ovat kaikki osia Yhdestä Suuresta Sienestä, joka levittäytyy jossain maan kätköissä kymmenien metrien, satojen metrien tai jopa kilometrien säteelle. Kenttäpäiväkirjassani on seuraava merkintä:

Olen juuri jättänyt lapset päiväkotiin, ja kävelen päiväkodin pihan poikki kohti metroasemaa. Katseeni osuu pihakeinun liepeillä kasvaviin sieniin. Sienet muistuttavat ulkonäöltään ja kasvutavaltaan hieman pohjanmesisieniä, mutta ovat jostain muuta. Väriykseltään ne ovat vaalean keltaisenruskeita, kuin sämpylöitä. Ne työntyvät maasta tiiviissä ryppäissä, ja ryppäät puolestaan ovat asettuneet suorastaan hämmästyttävän säännöllisesti ympyrän kehälle. Kehän halkaisija on ehkä hieman yli metrin. Mietin fraktaaleita – matemaattisia rakenteita, joissa sama kuvio toistuu yhä uudestaan alati pienenevässä mittakaavassa. Olen lumoutunut. Tiedän kyllä, että kasvit tuottavat hämmästyttävän monimutkaisia rakenteita ja esimerkiksi puiden oksistoissa ja joissain lehdissä on fraktaalisuutta, mutta jokin maanalaisuudessa kiehtoo. Ymmärrän hyvin, miksi tällaisia muodostelmia kutsutaan noidankehiksi.⁴ Mieltä kutkuttaa ajatus siitä, että aivan jalkojeni juuressa mutta silti näkymättömissä on hienostunutta infrastruktuuria. Se, että tällainen monimutkainen elämänmuoto elää ihmisestä mitään piittaamatta omissa oloissaan, herättää tiettyä nöyryyttä. Ihmisen katse ja vaikutus eivät ulotukaan aivan kaikkialle. Siinä on jotain samaa salamyhkäisyyttä kuin valtamerten syvänteiden oudoissa otuksissa. Mutta toisin kuin meren pohjan kalat, sienirihmasto ei ole kilometrien syvyyksissä, vaan vain käsivarren mitan päässä. Jos minulla olisi lapio, voisin kaivaa sen esiin. Jostain syystä ajatus kiusaa minua. Syvän merten kalojen kuuluu olla syvyyksissään, ja sienirihmaston ja ihmisten maailmojen kuuluu olla erillään.

Syksyisellä pihamaalla kasvavat sienet ovat jokaiselle tuttu ilmestys. Maan pinnalla näkyvät itiöemät ovat kuitenkin vain pieni osa kokonaisuutta. Niiden alla levittäytyy maanalainen infrastruktuuri, joka toimii omien lakiansa mukaan ihmisten katseilta piilossa (ks. Tsing 2010, 191).

Sienten omalakisuuudessa on jotain syvästi ”epäkotoisaa”. Niiden tavassa muodostaa säännöllisiä geometrisia kuvioita tai ilmaantua yhtäkkiä vain kadotakseen jälkiä jättämättä voi nähdä toimijuutta, joka poikkeaa selvästi inhimillisestä toimijuudesta. Sienet vaikuttavat toimivan tarkoituksellisesti, mutta niiden tarkoitukset eivät avaudu ihmiselle. Kun tyhjästä ilmestyvät noidankehät tuntuvat ilmentävän jotain salaista suunnitelmaa. Siinä missä ihminen voi jollain tapaa samaistua eläimen käyttäytymistä kulloinkin ajaviin motiiveihin (nälkään, pelkoon, lisääntymiseen ja niin edelleen), sienten käyttäytymistä ohjaava rationaliteetti tuntuu perustavanlaatuisen erilaiselta. Kasvit puolestaan ovat liian verkkaisia liikkeissään herättääkseen samanlaista vaikutelmaa aktiivisesta toimijuudesta.

⁴ Noidankehiin liittyvistä uskomuksista ks. Chauvin-Payan 2024, 19–21.

Ihminen yrittää eri keinoin kesyttää sienien vierautta ja sen tapaa vastustaa inhimillistä järjestystä. Itselleni on aina ollut tärkeä puhdistaa sienet välittömästi poimimisen jälkeen. Poistan mullan ja lian lisäksi tattien pillistöt ja kaikki huonoksi menneet kohdat. Halkaisen löytöni jo keruupaikalla ja leikkaan niistä irti kaiken madonsyömän. Sienikoriini päättyy vain epätäydellisyyksistä puhdistettuja lakkien ja jalkojen puolikkaita – kuin abstrakteja peruspalikoita, joista sienien platoninen idea koostuu. Kotona keitän saaliistani nesteet pois ja pakastan kaiken, mitä en valmista saman tien ruuaksi. Minulle on tärkeää säilöä eri sienilajit omiin rasioihinsa silloinkin, kun joitain sienilajeja on löytynyt niin vähän, että niiden yhdistäminen samaan rasiaan olisi käytännöllisin vaihtoehto. Merkitsen kunkin rasian kanteen sienilajin ja päivämäärän. Sienimaailman hallitsemattomuus on tuotu inhimillisen järjestyksen piiriin (ks. Anteby & Shani 2025, 8).

Myös sienten tunnistaminen on tapa ottaa haltuun niiden vierautta ja tehdä epäkotoisasta kotoisaa. Riippumatta siitä onko tunnistamani sieni syötävä vai ei, saan aivan erityistä nautintoa sen luotettavasta tunnistuksesta – ja aivan erityisesti silloin, jos kyseessä on itselleni uusi sienilaji. Lumoudun, kun kohtaan sieniyksilön, jossa lajituntomerkit ovat erityisen selkeät. Kirjoitan kenttäpäiväkirjassani:

Olen matkalla bussille. Minulla on kiire, joten oikaisen kapeaa polkua lähimetsikön läpi. Yhtäkkiä mieleeni tulevat sienet. En osaa sanoa, mikä ajatuksen aiheutti. Se tuntui tulevan kuin tyhjältä. Mietin, että haistoin ehkä sienien, mutta en ole varma. Katsahdan kuitenkin ympärilläni. Huomaan sen heti: puiden keskellä pari metriä oikealla puolellani kasvaa suuri ukonsieni. Kiireestä huolimatta seisahdun ja astun pari askelta pois polulta varmistamaan tunnistuksen. Sieni on täydellinen, kuin suoraan sienikirjan kuvasta. Harkitsen hetken sen poimimista mukaani. Mutta minne minä sen laittaisin? Reppuun kaikkien papereiden sekaan? Päätän ottaa sienien mukaani paluumatkalla. Tulen kuitenkin kotiin eri reittiä. Parina seuraavana päivänä olen liikkeellä autolla tai lastenrattaiden kanssa, eikä minulla ole tilaisuutta käydä katsomassa sientä. Se tulee silti toistuvasti mieleeni. Mietin, vieläkö se on paikallaan yhtä komeana kuin silloin, kun näin sen. Mietin myös, mikä sai minut etsimään sitä katseellani. Oli kuin sieni olisi kutsunut minua. Tätä miettiesäni mieleeni tulee, kuinka sopivaa onkaan, että sientä kutsutaan ”ukonsieneksi” kuin vanhan suomalaisen ylijumalan mukaan.

Vaikka sieniä voi luokitella, nimetä ja lajitella, niiden vierautta ei silti voi koskaan täysin kesyttää. Tietty epävarmuus säilyy luotettavankin tunnistuksen jälkeen. On arvioitu, että yli 90 prosenttia maailman sienilajeista on toistaiseksi tuntemattomia (Hawksworth & Lücking 2017). Sienikirjoissa ja -sivustoilla ei lähes koskaan luekaan, että ”Suomessa ei ole myrkyllisiä haperoita” vaan ainoastaan että ”Suomesta ei tiedetä myrkyllisiä haperoita” (ks. esim. von Bonsdorff 2021). Tunnetuistakin sienilajeista selviää uusia piirteitä. Pulkkosieni oli aiemmin yleinen ruokasieni ja sitä kerätään edelleen syötäväksi esimerkiksi Liettuassa (Motiejūnaitė ym. 2024). Pulkkosieni on kuitenkin tappavan myrkyllinen. Oireita ei välttämättä esiinny ensimmäisellä syöntikerralla, vaan myrky kertyy elimistöön vähitellen ja voi aiheuttaa kuoleman vasta, kun sientä syödään toisen, kolmannen, kymmenennen tai vaikka sadannen kerran. Korvavinokasta pidettiin syötävänä vielä 2000-luvun alkuvuosina, mutta sen on sittemmin todettu aiheuttaneen kuolettavia aivojen toimintahäiriöitä erityisesti munuaisten vajaatoiminnasta kärsivillä (Saviuc & Danel 2006). Mietin usein, minkä sienien kohdalla sienikirjan hyvää ruokasientä merkitsevät tähdet seuraavaksi vaihdetaan myrkkysienien päähälloihin?

Sienten hallitsemattomuus

Minulla on sienestäjänä tiettyjä vakipaikkoja, joissa olen käynyt säännöllisesti jo vuosien ajan. Samalla olen saanut seurata, kuinka yhdellä ja samalla paikalla voi eri vuosina olla aivan erilainen kirjo sieniä. Yhtenä syksynä kotini lähimetsä oli täynnä keltahaarakasta ja mesisientä, mutta muina vuosina ne ovat loistaneet poissaolollaan. Kotiani ympäröivät puistot ovat yleensä varma paikka etsiä voitattia, mutta eräänä vuonna en löytänyt ainuttakaan.

Olen yrittänyt tunnistaa ulkoisia tekijöitä, jotka selittäisivät tietyn sienilajin esiintymistä tai poissaoloa, mutta en toistaiseksi ole keksinyt sellaisia. Sienten käyttäytyminen pysyy minulle perustavanlaatuisesti arvaamattomana. Ennustamattomuus on paljon syvempää kuin eläinten ja kasvien tapauksessa: Kun jäät keväällä lähtevät merenlahdesta kotini lähellä, tiedän olevan vain päivien kysymys, että herään aamuisin lокkien huutoihin. Tiedän myös aloittaa allergialääkkeiden syömisen ja olla näin valmis pian alkavaan koivun kukintaan. Sienten tapauksessa minulla ei ole käytettävissä vastaavia ennusmerkkejä. Kirjoitan kenttäpäiväkirjassani:

Olen lasten kanssa Sipoonkorvessa retkellä. Paluumatkalla autolle lapset saavat leikin aikaiseksi. Minä annan heidän leikkiä ja poikkean polulta metsään. Kahlaan pehmeässä karhunsammalessa kivenheiton päähän polusta. Kuuntelen puolella korvalla lasten leikkiä, mutta muuten huomioni on maassa. Löydän kauniin toffeenuskeita sieniä, joiden lakissa on voimakas kosteusmuuntelu. Joukossa on muutama vähemmän avautunut yksilö, joiden pinnalla kiiltää helmiäishohteinen kuoritus. Kurkkaan sienin alle. Helttojen sahalaita sekä revontulikuvio ja hento rengas varressa vahvistavat tunnistuksen: syksyn ensimmäiset kehnäsienet. On aina erityinen hetki, kun jokin sienilaji ilmestyy ensimmäistä kertaa. Työmatkan takia en ole käynyt viikkoon sienessä, ja sienivalikoima on selvästi muuttunut sinä aikana. Voitatteja on jonkin verran ja lisäksi jotain muuta, tiiviissä ryppäissä kasvavaa tattia, jolla on isot ruosteenoranssit pillit. Nummitatti? Äikätatti? Muita tatteja ei näy. Suppilovahverot ovat tulleet. Ja valtavia orakkaita on siellä täällä. Mietin mitä kaikkea maan alla on kätkössä, odottamassa oikeaa hetkeä tunkeutua näkyville. Visualisoin jalkojeni alla risteilevät kehnäsienten, haperoiden ja orakkaiden rihmastot. Kuinka ne kietoutuvat toisiinsa ja tunkeutuvat mullan läpi kuin tutkiskelevat sormet. Tai kuin verisuonet ihon alla. Mietin kuinka rihmasto voi vuosia vain odottaa, piilossa, ja sopivan hetken tullen työntää itiöemänsä sammalpeitteen läpi. Mikä herättää nukkuvan rihmaston? Vai nukkuuko se ensinkään? Kaivaako se salaisia reittejään maan alla silloinkin, kun sitä ei näe?

Kun kenttäjaksoni lopulla kävin läpi keräämäni aineistoa, totesin, että kaikista merkityksellisimmät kokemukset (epifaniat) vain harvoin liittyivät varsinaisiin sieniretkiin. Satunnaiset ja yllättävät arjen kohtaamiset sienten kanssa osoittautuivat sienisuhteeni kannalta selvästi olenaisemmiksi kuin suunnitellut ja valmistellut käynnit sienessä. Kenttäjakson aikana vakuutuinkin siitä, että sienten lumovoima liittyy ainakin omalla kohdallani pitkälti niiden ennustamattomuuteen. Arvelen, että tämä liittyy kokemukseen kontrollista.

Ihmisen mielessä on erityinen järjestelmä, joka erottaa hänen omat tekonsa ympäristön tapahtumista. Teko tunnistetaan omaksi, jos se vastaa omia ajatuksia: tutkimuksissa on esimerkiksi todettu, että jos henkilö kuulee selostuksen käden liikkeestä ja näkee käden, joka liikkuu kuvattulla tavalla, hän kokee käden liikkeen omanaan (Wegner, Sparrow & Winerman 2004).

Jos tapahtumat tietää ennalta, ne alkavat tuntua subjektiivisesti hallittavilta. Tämä puolestaan kutistaa pyhyiden tuntua: Omat teot ovat lähes määritelmällisesti jotain tuttua ja oman itsen kokoista. Ne harvemmin synnyttävät tunnetta siitä, että on suhteessa johonkin kokonaan toisenlaiseen (Otton *das ganz Andere*).

Ariel Appel (2023) on israelilaisia sienestäjiä koskevassa etnografiassaan kuvannut, kuinka luonnon hallitsemattomuus avaa mahdollisuuksia kokea yhteyttä ei-inhimillisten toisten kanssa. Sen sijaan että sienestäjät olisivat kokeneet luonnontilaiset maastot ”ei-kenenkäänmaana”, he näkivät niissä kohtaamista ja tuntemista odottavaa elämää. Juuri ihmisen hallinnasta vapaa, ”kuriton” (*unruly*) luonto näyttäytyi tilana, jossa yhteys ei-inhimillisiin toisiin on kaikkein välittömin.

Hartmut Rosa (2020) on hieman vastaavasti esittänyt, että aito yhteys (tai Rosan termein ”resonanssi”) edellyttää hallitsemattomuutta (*uncontrollability*) ja ennustamattomuutta (*unpredictability*). Olipa kyseessä sitten eläin, kirja, luonnonympäristö tai toinen ihminen, yhteyttä voi kokea vain sellaiseen, jota ei voi täysin tuntea tai kontrolloida. Muuten kyse ei ole kahden erillisen äänen ”resonanssista” vaan oman äänen ”kaiusta” – oman itsen jatkeesta. Hallitsemattomuus ei kuitenkaan saa olla puhdasta satunnaisuutta, vaan sen täytyy ilmentää vastapuolen tahtoa tai muuta sisäistä logiikkaa.

Ajatus hallitsemattomuuden ja pyhyiden yhteydestä saa tukea myös tutkimuksista, jotka koskevat häiriöitä kyvyssä erottaa omia ja muiden tekoja. Nykyään yleisen käsityksen mukaan monissa skitrofrenian ydinoireissa on kysymys tällaisesta häiriöstä: skitrofreniapotilas ei tunnista omia ajatuksia omikseen, vaan kokee niiden tulevan ulkopuoleltaan (Jeannerod 2009). On hyvin yleistä, että ajatukset tulkitaan Jumalalta tai muilta ylimaallisilta olennoilta tuleviksi viesteiksi. Oman hallinnantunteen löystyminen antaa tilaa kokea, että on itseä suuremman mysteerin äärellä.

Jotta sienestys säilyttäisi arvaamattomuutensa, se ei saa olla liian helppoa. Minulle on tärkeää, että metsään lähtiessäni en tiedä, mitä löydän (ks. Rosa 2020, 54). Juuri tästä syystä en voi lainkaan sietää marjastamista. Marjastuksesta puuttuu etsimisen ja löytämisen ilo. Ajatus siitä, että voin vain kauhoa saalista koriini, on minusta yksinkertaisesti tylsä. Samasta syystä todella hyvät sienivuodet ovat usein tuntuneet pettymyksiltä; jos sieniä voi poimia kuin marjoja, toiminnasta katoaa kaikki viehätys. Kenttäpäiväkirjassani toistuu useasti jokin tämänkaltainen merkintä:

Puolisoni on luvannut laittaa lapset nukkumaan, ja olen itse lähtenyt päivän päätteeksi lähimetsään sieniä etsimään. Auringonlaskuun ei ole paljon aikaa, joten suunnitelmani on käydä nopeasti läpi hyviksi tietämäni vakipaikat. Ensimmäinen niistä on heti tien toisella puolella: kuusikko, jossa olen usein rakentanut majaa lasteni kanssa. Kuusikko on verrattain harva, mutta jostain syystä se on aina pimeä. Aluskasvillisuus on vähäistä, joten kulkeminen on helppoa ja sienet näkee hyvin hämärässäkin. Aluetta halkovat kapeat ojat, jotka ovat nyt kuivina. Yhden niistä varrella on ehkä kolmen neliömetrin alue, jolla kasvaa tiheästi keltahaperoa. Mieleni synkkenee saman tien. Luon pintapuolisen silmäyksen haperoihin. Totean, että monet niistä ovat niin isoja, että ne ovat varmaankin madonsyömiä. Ja joka tapauksessa ne näyttävät varsin repaleisilta ja tummuneilta. Jätän haperot niille sijoilleen ja jatkan matkaa. Samalla tiedän, että jos jokin haperoista olisi tullut yk-

sittäisenä vastaan metsässä, olisin vähintään tarkastanut sen kunnan ja poistet-
tuani huonot osat ehkä poiminut sen mukaani. Varmasti jokin näistäkin haperoista
olisi kelvannut poimittavaksi, jos olisin tutkinut niitä vähääkään tarkemmin.

Voi äkkiseltään tuntua kummalliselta, että koen pettymystä, kun hyväksi tietämässä sienipai-
kassa on viljalti sieniä. Näin on kuitenkin käynyt minulle toistuvasti. Liian runsas sienisato yh-
dessä paikassa muuttaa sienestyksen ainakin hetkeksi marjastamiseksi. Se katkaisee etsinnän.
Sienestyksen kiehtovuus piilee sen yllätyksellisyydessä. Jos sieniä on ilman etsimistäkin tarjolla
runsain mitoin, tarkkaavaisuus herpaantuu ja mieli passivoituu (ks. Tsing 2010, 194). Seikkai-
lurektestä tulee rutiinisuoitus – ja kuten olen aiemmissa tutkimuksissani esittänyt, rutiini on
myrkyä pyhyydelle (Pauha 2025).

Myös Gary Alan Fine (1998, 48) on tehnyt kytköksen sienten lumon ja niiden perustavanlaatui-
sen hallitsemattomuuden välillä. Fine (1998, 48–50) viittaa tässä yhteydessä erityisesti ainai-
seen myrkytyksen riskiin ja katsoo, että osa sienestyksen viehätystä on hallinnan tunteessa,
jota sienestäjä kokee, kun saa hallittua riskit omien tietojensa ja taitojensa avulla.⁵

Myönnän, että omaakin itsetuntoani hivelee, kun olen sienestämässä yhdessä muiden kanssa ja
pystyn osoittamaan sienituntemustani esimerkiksi tunnistamalla seuralaisilleni tuntematto-
mia sieniä. Finen (1998, 48–50) analyysi ei silti tavoita sitä, mitä itse tarkoitan sienten hallitse-
mattomuudella. En lumoudu *mahdollisuudesta kokea hallintaa* vaan nimenomaan *hallinnan ko-
kemuksen puutteesta*. Jos saisien sienet taipumaan kokonaan hallintani ja tietämykseni piiriin, ne
menettäisivät oman itsenäisen olemassaolonsa ja niistä tulisi oman itsetuntoni jatke – siis osa
minua. Juuri se, että sienet niin visusti vastustavat inhimillisiä yrityksiä hallita tai edes ymmär-
tää itseään, mahdollistaa niiden kokemisen ihmisestä erillisenä toimijana. Sienten riippumat-
tomuus saa ne jopa tuntumaan ihmistä suuremmilta toimijoilta (*more-than-human actors*); ih-
misen kyky muokata ja hallita luontoa on yleisissä mielikuvissa niin suuri, että sienillä täytyy
olla aivan poikkeuksellista voimaa, jos ne voivat vastustaa sitä.

Oikea ja väärä mielentila

Oikeanlaisen sienestyskokemuksen kannalta on tärkeää, että sieniä löytääkseen niitä joutuu et-
simään. Etsiminen ei kuitenkaan aina ole aktiivista tekemistä – aluskasvillisuuden penkomista,
kurkkimista maakuoppiin ja niin edelleen. Joskus etsiminen on henkistä virittäytymistä huo-
maamaan sienet, kun ne ilmestyvät. Sienikokemuksen laatu ei viime kädessä riipu tietynlai-
sista tekemisestä vaan tietynlaisesta olemisesta tai mielentilasta. Seuraava kenttäpäiväkirjan
katkelma kuvaa tilannetta, jossa oikeaa mielentilaa ei ollut:

On lokakuun puoliväli. Olen eilen tullut perheen kanssa mökille viettämään syys-
lomaa. Lähtiessä mietin, vieläkö sienten löytämisestä olisi toivoa näin kaukana
pohjoisessa. Ilahduinkin kovasti, kun isäni sanoi nähneensä metsässä monenlaista,
vaikka ei mitään syötäväksi tunnistamaansa. Intoni kasvoi, kun melkein mökin pi-
hasta löytyi voitatti ja metsän rajasta kolmen herkkutatatin rypäs. Lähdinkin lou-
naan jälkeen metsään suurin odotuksin. Tunnin tarpomisen jälkeen ämpärini on
kuitenkin edelleen tyhjä. En ole nähnyt edes suppilovahveron vahveroa, vaikka

⁵ Finen (1998, 48–50) argumentilla on yhtymäkohtia Stephen Lyngin (1990) analyysiin ns. *edgeworkista*, vaikka
Fine ei tässä yhteydessä eksplisiittisesti Lyngiin viittaakaan. Lyngin (1990) mukaan tietoisien riskinoton viehätys
piilee siinä, että onnistunut taiturointi äärimmäisillä rajoilla antaa voimakkaan kokemuksen omasta hallinnasta.

metsän ja ajankohdan pitäisi olla niille juuri oikea. Se mikä puuttuu on kuitenkin oikea vire; koko sen tunnin, jonka olen viettänyt metsässä, olen tuntenut, kuinka sydäntäni puristaa. En ole pystynyt keskittymään sieniin, vaan olen vain kulkenut sammalessa muka etsien poimittavaa, mutta näkemättä kunnolla mitään. Sienestys vaatii hidasta, viipyilevää katsetta, mutta minun silmäni singahtelevat mättäältä toiselle pystymättä tarkentumaan yhteenkään niistä. Ajatukseni ovat olleet parin sadan metrin päässä rantametsässä. Siellä kyhjöttää mustarastas. Löysin sen aamupäivällä rannalta. Se istui liikkumatta ajouran reunassa eikä reagoanut lähestymiseeni, vaikka sillä ei ollut näkyviä vammoja. Isäni nosti sen pois ajotieltä ja minä vein sille vettä ja raakaa jauhelihaa. Kun matkalla sieneen kävin katsomassa sitä, jauhelihaa oli syöty ja vettä juotu, mutta muuten linnun vointi vaikutti minun silmääni huonommalta. Lintu kyhjötti nyt toisella kyljellään silmät lähes kiinni. Onko se asettunut nukkumaan vai kuolemaan? Päätin tehdä kierroksen metsässä ja katsastaa sitten linnun voinnin. Jos se ei ole vironnut, soittaisin paikalliselle eläinsuojeluneuvojalle. Ajatus linnusta painaa kuitenkin mielessäni niin, etten ole saanut itseäni sienestysmielentilaani.

Paraskaan sienestäjä ei voi pakottaa sieniä ilmestymään, vaan hän voi korkeintaan pysyä avoimena niiden läsnäololle. Sienikauden aikana pidänkin jatkuvasti yllä tietynlaista valmiutta. Kun lähdän kotoa, otan yleensä mukaani sieniveitsen ja pussin, jos on pienikin mahdollisuus, että löydän sieniä. Olen kuitenkin huomannut, että työmatkalla tai kauppareissulla vastaan tulleet sienet jäävät usein poimimatta. Seuraava kenttäpäiväkirjani katkelma kuvaa varsin tyyppillistä tilannetta:

On kaunis, poutainen tiistaipäivä syyskuun alussa. Olen lähtenyt kotoa pienelle kävelyllä toivoen, että kolmivuotias lapseni nukahtaisi päivänunille rattaisiin. Näin kävikin nopeasti. Lapseni nukkuu sikeästi, ja olen juuri kääntymässä takaisin kohti kotia, missä potentiaalisen tohtorikoulutettavan tutkimussuunnitelmaa odottaa lukemista. Kuljen siirtolapuutarhan viertä, kun huomaan pensasaidan juuressa suuren, pyöreän, harmaanvalkoisen muodon. Arvelen ensin sitä puolityhjäksi jalakapalloksi, mutta jokin pinnan kuhmujen epäsäännöllisyydessä saa minut epäilemään. Jätän rattaat hiekkatielle, ja kävelen pari metriä nurmikon poikki pensasaidan luo. Pensaiden alla onkin suuri sieni. Lakin halkaisija on ehkä parikymmentä senttiä. Työnnän sienen varovasti kumoon jalallani. Valkoisen lakin alta paljastuvat tummanharmaat heltat. Jalan yläpäässä on siisti rengas. Herkkusieni. Olen aiemmin jättänyt villit herkkusienet poimimatta, koska olen pelännyt niiden olevan valkoisia kärpässieniä. Nyt olen kuitenkin varma tunnistuksesta. Grafiitinharmaat heltat ovat vahva todistus. Minulla on rattaiden alla sieniveitsi ja paperikassi. Jätän sienen kuitenkin maahan, palaan rattaille ja käänän ne kohti kotia. Sadan metrin päässä alan katua. Minun olisi pitänyt ottaa sieni mukaani. Hetki on kuitenkin mennyt. Jatkan matkaa kotiin.

Veitsi ja kassi eivät riitä, jos oikeanlainen mielentila puuttuu. Jos en ole virittäytynyt kohtaamaan sieniä, vaan ajatukseni askartelevat työasioiden tai kauppalistan parissa, tielleni ilmaantuvien sienten poimiminen tuntuu väärältä. Ajatuskin siitä herättää minussa miltei moraalisen vastarinnan kaltaisen tunteen. Sienen poimiminen ilman oikeaa virettä tuntuisi osapuilleen samalta kuin mennä sukulaisen hääjuhliin verkka-asussa.

Arvokkaat löydöt, jotka jätin poimimatta väärän mielentilan takia, vahvistivat käsitystäni siitä, että sienestyksessä ei minulle ole pohjimmiltaan kyse ravinnonhankinnasta. Joskus pragmaattinen puoleni kuitenkin voitti, ja päätin poimia vastaani tulleet sienet silloinkin, kun en tuntenut olevani oikeassa vireessä. Kuvaan erästä tällaista tilannetta seuraavassa kenttäpäiväkirjani katkelmassa:

Olen kävelyllä ja yritän saada lasta nukahtamaan rattaisiin, kun huomaan hiekkatien reunassa komean leppärouskun. Jo pelkästään sen ulkonäöstä tiedän, että – toisin kuin leppärouskuissa usein – tässä ei ole madon matoa, vaan se on virheetön. En kuitenkaan tällä kertaa ole tullut metsään sieniä etsimään. En halua poimia mukaani yksittäistä sientä. Yhden ainoan sienen laittaminen pannulle nesteiden poistamiseksi tuntuisi tyhmältä. Ja mitä edes tekisin sille sen jälkeen? Ei yhdestä leppärouskusta saa ateriaa eikä sitä oikein viitsi pakastaakaan. Ja jos nyt pysähdyn sieniä poimimaan, lapsi havahtuu rattaissaan eikä päiväunista tule mitään. Jätän leppärouskun paikalleen, mutta painan tietoisesti mieleen maamerkit, jotta löydän tarvittaessa sienet uudelleen. Jatkan lenkkiäni. Kun olen kulkenut kilometrin verran, alkaa olla selvä, ettei lapsi ole nukahtamassa. Harkitsen antavani periksi ja kääntyväni takaisin kotiin päin. Päätös luovuttaa nukuttamisen suhteen vahvistuu, kun silmiini osuu muutama iso kantarelli, jotka syystä tai toisesta ovat jääneet aiemmilta ohikulkijoilta huomaamatta. Poimin ne matkaan. Lapsi seuraa kiinnostuneena puuhiani rattaista. Käännyimme sitten ympäri ja lähdemme paluumatkalle. Leppärousku on siellä, missä muistelin sen olevan. Poimin sen mukaani. Kotona päätän, että käsittelen sienet illalla ja jätän ne siihen asti rattaiden alle. Sinne ne kuitenkin jäävät. Kaksi päivää myöhemmin olen parkkeeraamassa rattaista päiväkodin takapihalle, kun huomaan sienet. Omatunto soimaa minua. Vein sienet niiden kasvupaikalta, mutta ei niitä enää voi syödä. Mietin, minne jättäisin sienet. Jokin osa minusta sanoo, että ne pitäisi palauttaa luontoon kunnioittavasti. Ne ansaitsisivat hautajaiset. Lopulta kuitenkin vain heitän ne syreenipuskan juurelle toivoen, ettei kukaan katsele.

Poimin leppärouskun ja kantarellit mukaani lähinnä siksi, että arvokkaan ravinnon jättäminen metsään tuntuisi tuhlaukselta. Suhtauduin sillä hetkellä sieniin ensisijaisesti raaka-aineena, en kiehtovana mutta vieraana älynä (ks. Rosa 2020, 16). Siksi en myöskään ollut yhtä sitoutunut välisemme suhteen koko kaareen. Sienille kävi samoin kuin kaupan alennuslaarista hetken mielijohteesta poimituille elintarvikkeille: ne unohtuivat ja päätyivät lopulta jätteeksi.

Rosan (2020, 31–36) mukaan aidolla yhteydellä eli ”resonanssilla” on hallitsemattomuuden lisäksi kolme muutakin edellytystä: yhteyden toisen osapuolen täytyy kutsua itseä, itsen täytyy vastata kutsuun ja yhteyden pitää muuttaa molempia osapuolia. Kutsu, vastaus ja muutos eivät välttämättä ole mitään, mikä ilmenee konkreettisesti ulospäin. Riittää, että toinen liikuttaa tai koskettaa itseä, mikä saa itsen suuntautumaan toiseen, eikä kumpikaan enää näyntyä entisenlaisena. Oleellista on kuitenkin kummankin osapuolen toimijuus; kokemus yhteydestä ei synny pakottamalla.

Riippumatta siitä, olinko varta vasten etsimässä sieniä vai tulivatko ne vastaani yllättäen, sienet poimiminen muussa kuin oikeassa mielentilassa herätti jälkepäin katumusta. Oikeassa mielentilassa olin henkisesti läsnä ja orientoitunut kohtaamiseeni sienet kanssa. Antebya ja

Shania (2025, 9) mukaillen olin valmis antamaan itseni tulla sienten lumoamaksi. Oikean mielentilan keskeinen merkitys sai minut ajattelemaan uudestaan uskontotieteelle keskeisiä ”pyhittämisen” ja ”erityistämisen” (*singularization*; Taves 2009) käsitteitä.

Pyhittämistä vai pyhään virittäytymistä?

Kuten useimmille uskontotieteen keskeisille käsitteille ”pyhälle” on esitetty lukemattomia määritelmiä (ks. esim. Evans 2003). Aslam Farouk-Alli (2002, 64–66; ks. Evans 2003) on jäsentänyt käsitteellistysten kirjoja ja ehdottanut, että pyhän määritelmät voi jakaa kahteen yleisempään luokkaan: substantiaalisiin ja situationaalisiin. Substantiaalisten määritelmien mukaan pyhyys on essentiaalista; se on pyhässä asiassa itsessään. Pyhät paikat ja esineet ovat laadullisesti erilaisia kuin kaikki muu. Klassinen esimerkki substantiaalisesta pyhyyskäsitteestä on Mircea Eliaden (1958, 1959) esittämä. Eliaden (1958, 369) näkemyksen mukaan pyhät asiat eivät ole ihmisen itsensä valittavissa, vaan pyhä todellisuus ilmaisee niissä itsensä ihmiselle. Vaikka Eliade on kirjoittanut omat teoksensa selvästi ennen posthumanistisia ja muita ei-inhimillistä toimijuutta korostavia teorioita, hänen sanavalintansa antavat ymmärtää, että pyhyudessa toimijana on pyhä itse (ks. Honkasalo 2017). Eliade (1959, 11) kirjoittaa esimerkiksi, että ”ihminen tulee tietoiseksi pyhästä, koska se ilmaisee itsensä, paljastaa itsensä, jonain täysin erilaisena kuin maallinen”.

Situationaalisten määritelmien mukaan pyhät asiat eivät sen sijaan laadullisesti poikkea muista maailman asioista. Pyhä ei ole asioissa itsessään, vaan se syntyy, kun ihmiset määrittelevät tiettyjä asioita pyhän piiriin. Pyhä on toisin sanoen seurausta aktiivisesta inhimillisestä toiminnasta, ”pyhittämisestä” (*sacralization*) (Farouk-Alli 2002, 66). Siinä missä Eliaden tuotanto ilmentää substantiaalista käsitystä pyhydestä, Émile Durkheim on esimerkki situationalistisista. Havainnollistettuaan esimerkkien avulla pyhyden ilmentymiä eri uskonnoissa Durkheim (1995, 35–36) toteaa niiden kirjon kirjaimellisesti rajattomaksi. Ainoa pyhää yleisesti määrittävä tekijä on, että se rajataan visusti erilleen maallisesta.

Tämän tutkimuksen myötä olen alkanut suhtautua entistä kriittisemmin ”pyhittämisen” ja ”erityistämisen” käsitteisiin. Käsitteet antavat ymmärtää, että pyhässä on kyse ihmisen toimijuudesta. ”Pyhittämisessä” ihminen siirtää omalla toiminnallaan pyhittämisen kohteen pyhän ja profaanin välisen rajan yli ja määrittää siten sen luonteen. En kuitenkaan koe, että suhteeni sieniin muodostuisi siitä, että itse aktiivisesti omalla toiminnallani pyhittäisin sieniä. Kokemus sienten erityisyydestä syntyy jossain välissämme. Sienet osallistuvat prosessiin vähintään yhtä aktiivisesti kuin minäkin ja minun on hankala erottaa, missä niiden toimijuus loppuu ja minun alkaa.

Koen, että ”avautuminen” tai ”virittäytyminen” kuvaa paremmin suhdettani sieniin kuin ”pyhittäminen” tai ”erityistäminen”. Avautuminen tai virittäytyminen on pyhittämisen tavoin aktiivista toimintaa, mutta avautumisessa ihminen ei itse väännä kohdetta tiettyyn muottiin, vaan herkistyy kuuntelemaan sen omaa viestiä.

Sienten kohdalla minulle kävi juuri näin. Sienet olivat pitkään minulle vain yksi metsässä kasvava asia muiden joukossa. Ne eivät mitenkään erottuneet taustasta, vaan olivat osa ulkoilun ja retkeilyn yleistä maisemaa. Aloitettuani sienestyksen aloin kuitenkin kiinnittää huomiota sieniin ja tulla tietoisemmaksi niiden omasta käyttäytymisestä. Sienet nousivat irti taustasta.

Olen aiemmassa tutkimuksessa analysoinut Koraanin roolia suomalaisten shiianuorten arjessa ja selvittänyt muun muassa, mitä Koraanin pyhyys heille merkitsee (Pauha 2025). Useimmille tutkimukseni osallistujille Koraani oli kirjaimellista Jumalan sanaa ja siten itsessään, substantiaalisesti pyhä. Tutkimillani nuorilla oli erilaisia rituaalisia käytäntöjä, joita he noudattivat käsitellessään Koraania. Käytäntöjen tarkoituksena ei kuitenkaan ollut niinkään ”pyhittää Koraania” vaan pikemminkin suojella sen olemuksellista pyhyyttä. Erityisesti käytännöt suojelivat Koraanin pyhyyttä rutinoitumiselta; Koraanin tekstit ja lausunta olivat keskeinen osa monen tutkimani nuoren arjen elinympäristöä. Kun Koraanin tekstiä näkee tai kuulee joka päivä, on vaara, että siitä tulee osa arjen toimintojen yleistä maisemaa – että Koraani painuu osaksi taustaa. Tutkimukseni osallistujat olivatkin omaksuneet monenlaisia keinoja rutinoitumisen torjumiseen.

Pyrin jo Koraani-tutkimuksessani silloittamaan substantiaalisia ja situationaalisia pyhyyskäsitteitä. Tämän tutkimukseni myötä olen alkanut nähdä erilaiset käsitykset entistäkin yhteenkietoutuneempina. Substantiaalisten ja situationaalisten määritelmien voi nähdä kuvaavan saman suhteen eri osapuolia. Sienten pyhyys nousee (substantiaalisesti) niiden omasta erityisluonteesta. Pyhyys ei kuitenkaan ole sienten itsensä ominaisuus vaan suhteen ominaisuus. Se ei ole olemassa ilman vastaanottajaa. Ihmisen onkin (situationaalisesti) avauduttava tai herkistytävä huomaamaan sienten erityislaatu.

En väitä, että tulokseni kuvaavat kaikkea sitä, mitä pyhäksi kutsutaan. En usko, että siihen pystyy mikään muukaan teoria jo siksi, että sanaa ”pyhä” käytetään yleisessä kielenkäytössä ja myös tutkimuskirjallisuudessa useassa selvästi toisistaan poikkeavassa merkityksessä. ”Pyhäksi” saatetaan kutsua esimerkiksi oman arvohierarkian huipulla olevia, itselle kaikista perustavanlaatuisimpia arvoja (ks. Pessi, Grönlund & Pauha 2024, 237). Tällaisesta pyhä-termin käytöstä on kyse esimerkiksi silloin, kun ihmisoikeuksien sanotaan olevan itselle pyhiä.

Tarkastelen tässä artikkelissa kokonaan erilaista pyhän rekisteriä. En tutki abstrakteja arvoja ja niiden keskinäistä järjestystä vaan ihmistä osana aineellista ympäristöä. Keskiössä ovat kohtaamiset inhimillisen ja ei-inhimillisen toimijuuden välillä. Artikkelillani onkin annettavaa ehkä ennen kaikkea tutkimuksille, jotka käsittelevät ihmisten suhteita uskomusolentoihin tai pyhiin paikkoihin.

Lopuksi

Riki Antebyn ja Liron Shanin (2025) artikkeli ”sienten lumosta” ilmestyi kenttäjaksoni ollessa lopuillaan ja tuli omaan tietooni vasta, kun olin lopettanut aineistonkeruuni. Lukiessani artikkelia olin vaikuttunut siitä, kuinka likeisesti sen keskeiset tulokset vastasivat omiani. Antebyn ja Shanin (2025, 2) mukaan sienisuhde on oleellisesti tunnesuhde, jolle ovat keskeisiä muun muassa lumo, kiintymys ja kaipaus. Tunteet kumpuavat kosketuksesta sieniin aineellisina olentoina, mutta niitä myös harjoitetaan ja jalostetaan yhteisössä esimerkiksi sieniin liittyvän tiedon jakamisen ja sienestystyksen sosiaalistamisen kautta.

Vaikka Anteby ja Shani (2025, 11) huomioivat myös sieniin liittyvät vaaran tunteet, he katsovat sienten herättävän sieniharrastajissa ennen kaikkea voimakkaan positiivisia tunteita. Heidän artikkelinsa antaa jopa ymmärtää, että sosiaalistuminen sienestystyksen saa vaaran tunteet väistymään kiintymyksen, uteliaisuuden ja suoranaisten rakkauden tieltä. Näin tehdessään Anteby

ja Shani (2025) toisintavat Valentina ja Gordon Wassonin (1957) paljon käytettyä (ja myös paljon kritisoitua; ks. esim. Finzi 2024; Šima 2025) jaottelua ”mykofiilien” ja ”mykofoobikoiden” välillä.

Vaikka Wassonien jaottelu tavoittaa hyvin sieniin liittyvät voimakkaat ja jopa vastakkaiset tunteet, en ole itse ollenkaan varma, että kulttuurit tai edes ihmisyksilöt jakautuvat siististi sen olettamiin kahteen luokkaan. Yhden kulttuurin sisällä on usein sekä mykofiilisiä että mykofobisia sienidiskurseja, ja yhden ainoan ihmisen sienisuhdetta voivat luonnehtia sekä lämpimät että pelonsekaiset tunteet. Ainakin omalla kohdallani juuri tämä vastakkaisten tunteiden yhtäaikaisuus luo kokemuksen sienten erityislaatuisuudesta, joka muistuttaa kovasti uskonnontutkimuksen klassikoissa kuvattua pyhää.

Kun aiemmat tutkijat ovat kirjoittaneet sienten ”pyhydestä”, he ovat keskittyneet virallisen uskonnon kontekstiin tai yleisemmin sienten rituaaliseen käyttöön esim. psykedeelinä (ks. esim. Fine 1998, 41–43; Chauvin-Payan 2024, 23–26). Oman tutkimukseni keskeinen väite on, että myös arkisempi sieniharrastus voi opettaa jotain pyhydestä. Omassa aineistossani sieni näyttäytyy ennen kaikkea ihmisestä erillisenä toimijana, joka kaikesta tuttuudestaan huolimatta pysyy aina perustavanlaatuisesti vieraana. Huolimatta kaikesta kyvystään hallita ja muokata luontoa ihminen ei saa sientä taipumaan omaan tahtoonsa.

Oma sienisuhteeni on paljolti seurausta pitkäaikaisesta kiinnostuksestani ja ”orientoitumisestani” sieniin. Sen jälkeen kun vuosia sitten kiinnostuin sienestyksestä erään ystäväni järjestämällä sieniretkellä, olen lukenut verrattain paljon sienikirjallisuutta, käynyt sienikursseilla ja ennen kaikkea viettänyt huomattavan määrän tunteja metsässä sieniä etsien. Juuri tämä orientoituminen sieniin on saanut ne omassa kokemusmaailmassani nousemaan esille syksyisen luonnon yleisestä taustasta. Otaksun, että syvällisempi perehtyminen ja orientoituminen voivat tehdä hyvin monenlaisista asioista vastaavalla tavalla erityisiä yksilön elämässä. Lähes mikä tahansa voi tulla pyhäksi sille, joka avautuu katsomaan sitä oikealla tavalla ja huomaa siinä piilevän erityisyyden. Pyhittymiselle on eduksi, jos vallitsevat yhteiskunnalliset diskurssit pönkittävät käsitystä sen kohteen erityislaadusta. Sienten osalta näin epäilemättä on. Antti Lindfors ja Ulla Savolainen (2023, 305) toteavat: ”Sienitieteilijät ovat myös itse kunnostautuneet mykologisen tietouden lisäämisessä popularisoimalla sienten kummallista olemusta ja toiseutta”. Natalia Cecire ja Samuel Solomon (2024) ovat analysoineet yksityiskohtaisesti populaaria ”mykoestetiikkaa”, joka liittyy sieniin jopa messiaanisia toiveita maailman pelastamisesta.

Ehdotan, että erityisesti hallitsemattomuuden teema on yleisemminkin kiinnostava pyhyystutkimuksen kannalta. Hallitsemattomuus tai riippumattomuus saattaa esimerkiksi auttaa ymmärtämään, miksi verrattain harva ihminen palvoo kokonaan itsensä keksimää jumalolentoa⁶. Omasta päästä peräisin oleva jumala on riippuvainen omista ajatuksista ja päähänpistoista. Jumalasta tulee oman itsen kokoinen, osa itseä. Tällaiseen jumalaan on hankala suhtautua ”pelottavana ja kiehtovana mysteerinä” tai jonain ”kokonaan toisena” (Otto 1926).

Kokonaan omassa hallinnassa olevaan pyhään ei myöskään voi muodostaa vastavuoroista suhdetta. Rosa (2020, 58–59) on käsitteellistänyt rukouksen ja magian eroa juuri hallinnan kautta: siinä missä maagikko pyrkii taivuttamaan todellisuuden tahtoonsa ja saamaan näin aikaan toimomansa tulokset, rukoilija voi vain herkistää korvansa ja odottaa jumalan vastausta. Tämä puolestaan mahdollistaa jumalasuhteen vastavuoroisuuden; vastavuoroinen suhde edellyttää

⁶ Tästä on poikkeuksia. Ns. keksityistä uskonnoista (*invented religions*) ks. esim. Cusack 2016.

molempien osapuolten toimijuutta, eikä kumpikaan osapuoli siksi voi olla vain toisen tahdon jatke.

Siinä missä aiemmat teorit ovat selittäneet pyhyttä joko pyhän asian omalla erityisluonteella tai ”pyhittämisellä” inhimillisenä toimintana, katson itse pyhyyden syntyvän suhteessa. Pyhittäminen ei ole profaanin asian siirtämistä pyhyyden piiriin vaan avautumista tai virittäytymistä asian omalle erityisluonteelle. Tuomas Lilleberg (2021) tavoittaa jotain oleellista blogikirjoituksessaan ”sieniin hurahtamisesta”:

Kun sienen rihmasto rakentaa ja laajentaa yhteyksiään eliöiden välille, niin se kurottaa rihmastonsa myös meihin, kun me kurotamme siihen. Me sienimieliset ymmärrämme, että suhde on vastavuoroinen. Mitä enemmän nöyryimme, eksymme ja turhaudumme niiden parissa, sitä enemmän sienet meille avautuvat.

Kirjallisuus

Adams, Tony E., Carolyn Ellis & Stacy Holman Jones

2015 *Autoethnography*. New York: Oxford University Press.

Allen-Collinson, Jacquelyn

2013 Autoethnography as the Engagement of Self/Other, Self/Culture, Self/Politics, and Selves/Futures. – Stacy Holman Jones, Tony E. Adams & Carolyn Ellis (toim.), *Handbook of Autoethnography*, 281–299. Walnut Creek, CA: Left Coast Press.

Anteby, Riki & Liron Shani

2025 The ‘Mushroom Fever’: Enchantment, Affect and Knowledge in Human–Mushroom Relationships in Israel. *Ethnos*, October: 1–18.

<https://doi.org/10.1080/00141844.2025.2563121>

Appel, Ariel

2023 Unruly Spaces, Unsettling Transformations: Nature Connection, Neoforaging, and Unmediated Encounters with Others in Israel/Palestine. *Environment and Planning E: Nature and Space* 7(1): 391–410.

Atran, Scott & Ara Norenzayan

2004 Religion’s Evolutionary Landscape: Counterintuition, Commitment, Compassion, Communion. *Behavioral and Brain Sciences* 27(6): 713–730.

Baldauf, Sandra L. & Jeffrey D. Palmer

1993 Animals and Fungi are Each Other’s Closest Relatives: Congruent Evidence from Multiple proteins. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America* 90: 11558–11562.

Bennett, Jane

2001 *The Enchantment of Modern Life: Attachments, Crossings, and Ethics*. Princeton, NJ & Oxford: Princeton University Press.

Bergholm, Alexandra & Riku Hämäläinen

2020. Aineellinen kulttuuri. – Heikki Pesonen & Tuula Sakaranaho (toim.), *Uskontotieteen ilmiöitä ja näkökulmia*, 234–241. Helsinki: Gaudeamus.

Biano, Ilaria W.

2024 Embracing Complexity: Preliminaries to a Posthumanist Approach to Non/religious Diversity and Identities beyond Binaries. *Implicit Religion* 25(3–4): 377–398.

Braidotti, Rosi

2013 *The Posthuman*. Cambridge: Polity Press.

Cecire, Natalia & Solomon, Samuel

2024 Mycoaesthetics. *Critical Inquiry* 50(4): 703–724.

Chauvin-Payan, Carole

2024 Wild Mushrooms: Uses, Consumption and Popular Beliefs from Europe to Eastern Siberia / Champignons sylvestres: Usages, pratiques de consommation, croyances populaires de l'Europe à la Sibérie orientale. *Revue d'ethnoécologie* 25 (Varia).

<https://doi.org/10.4000/12a68>

Cusack, Carole M.

2016 *Invented Religions: Imagination, Fiction and Faith*. Lontoo: Routledge.

Douglas, Mary

1966. *Purity and Danger: An Analysis of Concepts of Pollution and Taboo*. Lontoo: Routledge & Kegan Paul.

Durkheim, Émile

1995 *The Elementary Forms of Religious Life*. New York: Free Press.

Eliade, Mircea

1958 *Patterns in Comparative Religion*. New York: Sheed and Ward, Inc.

Eliade, Mircea

1959 *The Sacred and the Profane: The Nature of Religion*. New York: Harcourt, Brace & World, Inc.

Enstedt, Daniel & Jessica Moberg

2023 Performative Animism: New Directions for a Contested Concept in Religious Studies. *Method and Theory in the Study of Religion* 35: 111–139.

Evans, Matthew T.

2003 The Sacred: Differentiating, Clarifying and Extending Concepts. *Review of Religious Research* 45(1): 32–47.

Farouk-Alli, Aslam

2002 A Qur'anic Perspective and Analysis of the Concept of Sacred Space in Islam. *Journal for the Study of Religion* 15(1): 63–78.

Fine, Gary Alan

1998 *Morel Tales: The Culture of Mushrooming*. Urbana: University of Illinois Press.

Finzi, Joshua

2024 Fungal Rhizomes: Mycorrhizae and Posthumanism. *Green Letters: Studies in Ecocriticism* 28(1-2): 1-16.

Freud, Sigmund

1919 The 'Uncanny'. – *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Volume XVII (1917-1919): An Infantile Neurosis and Other Works*, 217-256. Lontoo: The Hogarth Press and the Institute of Psycho-Analysis.

Hannola, Terhi

2024 Merkitykselliset monilajiset suhteet: Etnografisen tutkimus maatila- ja tuotantoeläinten turvakodeissa. *Teologinen Aikakauskirja* 129(4): 383-402.

Hawksworth, David L. & Robert Lücking

2017 Fungal Diversity Revisited: 2.2 to 3.8 Million Species. *Microbiology Spectrum* 5(4).

Honkasalo, Marja-Liisa

2017 Hipaisuja ja ryminää – aineellisten ja aineettomien toimijoiden jäljillä. – Marja-Liisa Honkasalo & Kaarina Koski (toim.), *Mielen rajoilla: Arjen kummat kokemukset*, 196-234. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1432. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Honkasalo, Marja-Liisa

2020 Vieraan kumma tuttuus. *Psykoanalyttinen Psykoterapia* 16: 16-26.

Jeannerod, Marc

2009 The Sense of Agency and its Disturbances in Schizophrenia: A Reappraisal. *Experimental Brain Research* 192: 527-532.

Kaishian, Patricia & Hasmik Djoulakian

2020 The Science Underground: Mycology as a Queer Discipline. *Catalyst: Feminism, Theory, Technoscience* 6(2): 1-26.

Kosonen, Lasse

2015 *Sienenmetsästystä: Tunnista parhaat ruokasienet*. Helsinki: WSOY.

Kouri, Jaana

2017 *Vesi kuljettaa ääntä: Autoetnografisen tutkimus Lyyrtin kylän historiantuottamisesta*. Turun yliopiston julkaisuja C 438: Scripta Lingua Fennica Edita. Turku: Turun yliopisto.

Lahti, Mauri

2006 *Metsästä sieniä!* Hämeenlinna: Karisto.

Leedale, Gordon F.

1974 How Many are the Kingdoms of Organisms? *Taxon* 23(2/3): 261-270.

Lilleberg, Tuomas

2021 Ensiapua sieniin hurahtaneille. *Opintokeskus Vision blogi* 28.9.2021. <https://opintokeskusvisio.fi/ensiapua-sieniin-hurahtaneille/> Viitattu 15.12.2025.

Lindberg, Susanna

2017 Proteesi, robotti ja kyborgi. *Tiede & edistys* 42(3): 195–218.

Lindfors, Antti & Savolainen, Ulla

2023 Sienestys surutyönä: Metamodernismi ja huojuva subjekti Long Litt Woonin teoksessa *Minun sienipolkuni*. – Venla Sykäri, Heidi Henriikka Mäkelä & Kati Kallio (toim.), *Sanojen luonto: Kirjoituksia omaehtoisen ilmaisun poetiikasta ja ympäristöistä*, 299–321. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1487. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Lyng, Stephen

1990 Edgework: A Social Psychological Analysis of Voluntary Risk Taking. *American Journal of Sociology* 95(4): 851–886.

Mackey, Allison & Elif Sendur

2024 What is Fungal Turn? Explorations and Interview with Sherryl Vint and Alison Sperling. *Interconnections: Journal of Posthumanism* 3(2): 4–17.

Metsähinen, Hanne & Jaana Kouri

2023 "Ihmismieltä laajempaa näkökulmaa asioihin": Autoetnografia vuorovaikutuksellisen kokemuksen kuvaajana shamanistisessa parannustapahtumassa. *Elore* 31(2): 35–54.

Mori, Masahiro, Karl F. MacDorman & Norri Kageki

2012 The Uncanny Valley [From the Field]. *IEEE Robotics & Automation Magazine* 19(2): 98–100.

Morgan, David

2021 *The Thing about Religion: An Introduction to the Material Study of Religions*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press.

Motiejūnaitė, Jurga, Vita Džekčioriūtė, Ernestas Kutorga, Jonas Kasparavičius & Reda Iršėnaitė

2024 Diversity of Ethnomycological Knowledge and Mushroom Foraging Culture in a Small Nation: Case of Lithuania. *Journal of Ethnobiology and Ethnomedicine* 20:88.

Otto, Rudolf

1926 *Das Heilige: Über das Irrationale in der Idee des Göttlichen und sein Verhältnis zum Rationalen*. Gotha: Leopold Klotz Verlag.

Pauha, Teemu

2025 *Finnish Shia Youth and the Qur'an: Cultural Psychological Perspectives on Lived Religion*. Cham: Springer.

Pessi, Anne, Henrietta Grönlund & Teemu Pauha

2024 *Pyhyys mielessä. Sukellus pyhyystutkimukseen ja suomalaisten näkemyksiin pyhästä*. –

Teemu Pauha & Roosa Haimila (toim.), *Uskonto mielessä: Psykologisia näkökulmia uskonnollisuuteen ja henkisyteen*, 229–239. Helsinki: Gaudeamus.

Pyykkönen, Nina

2024 Samanistinen työskentely aktiivisen imaginaation muotona. – Teemu Pauha & Roosa Haimila (toim.), *Uskonto mielessä: Psykologisia näkökulmia uskonnollisuuteen ja henkisyteen*, 297–309. Helsinki: Gaudeamus.

Rosa, Hartmut

2020 *The Uncontrollability of the World*. Cambridge & Medford: Polity Press.

Sadler, Michelle & Sara Cohen Shabot

2025 Weaving Birth: Interdependence and the Fungal Turn. *Frontiers in Global Women's Health* 6:1642537.

<https://doi.org/10.3389/fgwh.2025.1642537>

Saviuc, Philippe & Vincent Danel

2006 New Syndromes in Mushroom Poisoning. *Toxicological Reviews* 25(3): 199–209.

Sheldrake, Merlin

2024 *Näkymätön valtakunta: Miten sienet muokkaavat maailmaamme, mieliämme ja tulevaisuuttamme*. Helsinki: Gummerus.

Šima, Karel

2025 Fungi in Popular Culture Reconsidered: Four More-than-human Entanglements. *European Journal of Cultural Studies*.

<https://doi.org/10.1177/13675494251384046>

Simmons, K. Merinda

2020 Religious Studies for Cyborgs: Cognitive Science and Social Theory after Humanism. *Method and Theory in the Study of Religion* 32: 276–287.

Taves, Ann

2009 *Religious Experience Reconsidered: A Building-Block Approach to the Study of Religion and Other Special Things*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Tsing, Anna

2010 Arts of Inclusion, or How to Love a Mushroom. *Mānoa* 22(2): 191–203.

Tsing, Anna

2015 *The Mushroom at the End of the World: On the Possibility of Life in Capitalist Ruins*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Utriainen, Terhi

2017 Ritually Framing Enchantment: Momentary Religion and Everyday Realities. *Suomen Antropologi* 41(4): 46–61.

Välilä, Anu

2021 Sienihulluus. *Turun Sanomat* 16.9.2021. <https://www.ts.fi/puheenvuorot/5423786> Viitattu 14.11.2025.

von Bonsdorff, Tea

2021 *Haperot – Russula*. Suomen Lajitietokeskus 8.11.2021. <https://laji.fi/taxon/MX.69729/biology> Viitattu 17.12.2025.

von Stuckrad, Kocku

2023 Decentering Humanism in Philosophy and the Sciences: Ecologies of Agency, Subversive Animism, and Diffractive Knowledge. *Sophia* 62(4): 709–722.

Warfield, Katie

2019 Becoming Method(ologist): A Feminist Posthuman Autoethnography of the Becoming of a Posthuman Methodology. *Reconceptualizing Educational Research Methodology* 10(2–3): 147–172.

Wasson, Valentina Pavlovna & R. Gordon Wasson

1957 *Mushrooms, Russia, and History*. New York: Pantheon Books.

Wegner, Daniel M., Betsy Sparrow & Lea Winerman

2004 Vicarious Agency: Experiencing Control over the Movements of Others. *Journal of Personality and Social Psychology* 86(6): 838–848.

Wilde, Poppy

2020 I, Posthuman: A Deliberately Provocative Title. *International Review of Qualitative Research* 13(3): 365–380.

Teemu Pauha on islamilaisen teologian yliopistonlehtori Helsingin yliopistossa.